

ZPRÁVY RAS

Retrapping Adults for Survival

ročenka projektu RAS Kroužkovací stanice NM

číslo 3 / 2011

Projekt RAS v roce 2011

Zdeněk Valeš

V projektu RAS se již třetím rokem kroužkovatelé věnují určitému vybranému druhu na přesně definované lokalitě. Individuálně značí dospělé jedince a v dalších letech se je pokouší opět kontrolovat na stejné lokalitě buď kontrolním odchycem nebo odečtem barevných kroužků. Data získaná tímto způsobem nám pak pomáhají zjistit míru přežívání dospělých jedinců v kontextu možných působících vlivů.

Rok 2011 projektu RAS výjimečně přál. Naprostá většina kroužkovatelů, kteří začali s projektem v minulých letech, pokračovala ve svém usilí dál a navíc

přibýlo několik dalších kroužkovatelů se čtveřicí nových druhů.

Letos tak evidujeme 15 nově přihlášených projektů, z nichž jeden je již víceletý. Celkem se zapojilo do projektu RAS 34 kroužkovatelů, kteří věnovali své úsilí 43 studiím u 18 ptačích druhů. Mezi nově přihlášené druhy patří králíček ohnivý (2 projekty severomoravského kroužkovatele Martina Vavříka a 1 jihočeský projekt Zdeňka Valeše), dále šoupálek dlouhoprstý (po 1 projektu Martiny Hanzlíkové a Jana Matouše), budníček větší (1 společný projekt Jiřího

Obsah čísla

Projekt RAS v roce 2011

Změna odchytového období

Proč měřit odchycené ptáky

Výsledky opakovaného odchytu ledňáčka říčního

Jesenickými lesy za ohniváky

Další zkušenosti s odchty vlaštovek na hnízdišti

Budníček lesní - 2011

RAS a program RINGS

Jak začít s projektem RAS

Vaníka a Anny Pikešové) a rákosník proužkovaný (projekt Zdeňka Pletky).

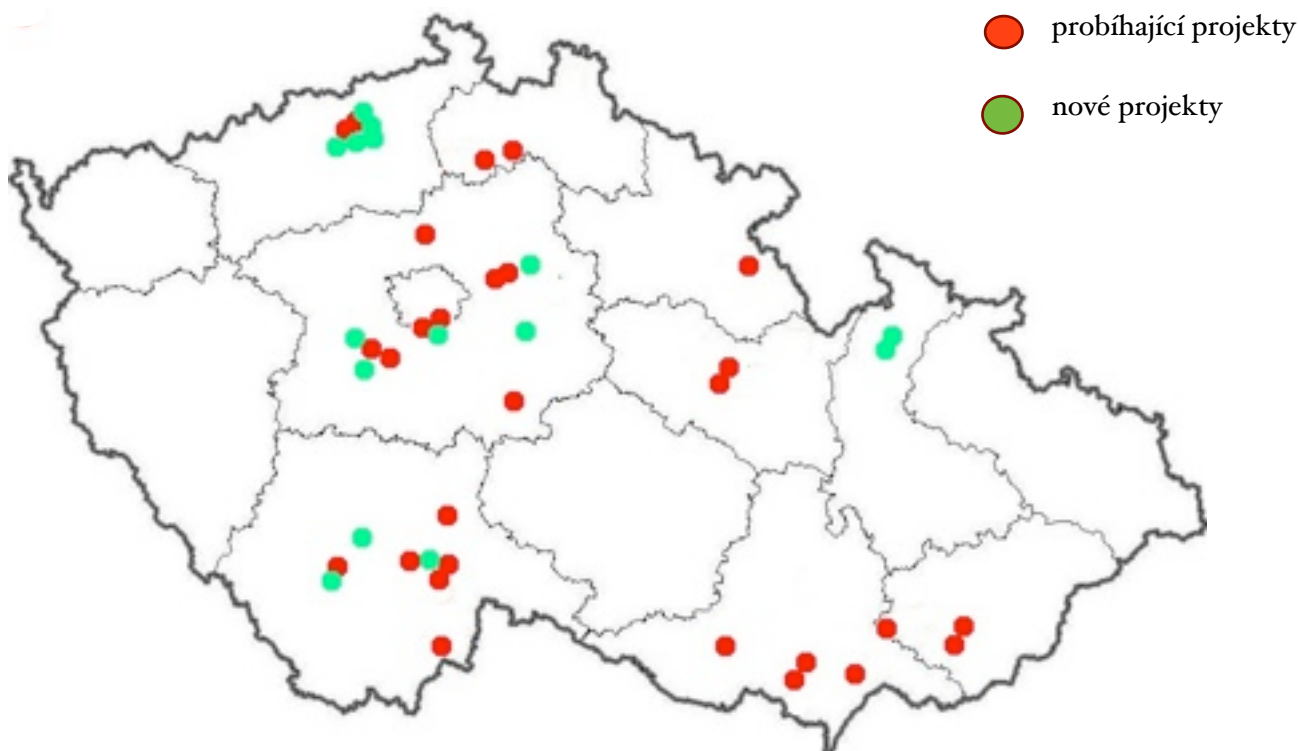
V rámci projektu RAS bylo odchyceno nebo kontrolováno 2957 dospělých jedinců. Nejvyšší podíl na tomto čísle má 1798 odchycených břehulí říčních na 9 lokalitách. Oproti roku 2010 přibyl projekt Evy Vojtěchovské u Hýskova (BE) a znovu byl proveden odchyt Petrem Henebergem v Nakolicích (CB). Bohužel biotop (pískovny) obývaný tímto druhem je velmi citlivý k lidským zásahům a v několika případech je ohroženo pokračování projektu z důvodů necitlivých zásahů do hnízdních stěn, které v pískovnách mohou vést až k zániku hnízdních příležitostí.

Pět projektů u vlaštovky obecné je, jak stále doufám, jen slibným začátkem. Tento druh je podobně jako břehule říční optimálním druhem pro RAS a poměrně snadný odchyt popsáný v článku Václava Jelínka na dalších stránkách umožňuje kontrolu mnoha dospělých jedinců.

Velkým počtem projektů se prezentuje i cvrčilka zelená (4). Zvyšující se zájem o tento druh může přinést zajímavé výsledky kroužkování nejen pro projekt RAS.

Dostatečně vysoký počet dospělých jedinců byl odchycen i u rákosníka velkého, kde k projektu Petra Procházky a kol. na Mutěnických rybnících (HO) přibyla i jedna severočeská studie Martiny Hanzlíkové a Miroslava Horáka (Bílina - TP). Také Jaroslavu Kubíčkovi, který se věnuje budničům lesním v Praze a okolí (A, PZ), se daří odchytávat pro projekt RAS velké množství dospělých jedinců. To platí i o nové studii Martina Vavříka věnované králíčkům ohnivým a dlouhodobém projektu přežívání ledňáček říčních Pavla Čecha. U ostatních druhů se daří kroužkovatelům dosahovat sice dostatečného počtu kroužkovaných či kontrolovaných dospělých jedinců, ale pro přesné vyhodnocení míry přežívání u jednotlivých druhů by bylo potřeba získat mnohem větší soubor dat.

Přehledová mapa projektů RAS v České republice

SEZNAM DRUHŮ

	2009	2010	2011
<i>ledňáček říční</i>	2	2	2
<i>krutihlav obecný</i>	1	2	2
<i>vlaštovka obecná</i>	2	5	5
<i>břehule říční</i>	8	8	9
<i>linduška lesní</i>	-	1	2
<i>bramborníček hnědý</i>	1	1	1
<i>cvrčilka říční</i>	1	2	2
<i>cvrčilka zelená</i>	2	2	4
<i>rákosník velký</i>	1	1	2
<i>rákosník proužkovaný</i>	-	-	1
<i>budníček větší</i>	-	-	1
<i>budníček lesní</i>	-	3	4
<i>králíček obecný</i>	-	1	1
<i>králíček ohnivý</i>	-	-	3
<i>lejsek bělokrký</i>	1	1	1
<i>brhlík lesní</i>	1	-	-
<i>šoupálek dlouhoprstý</i>	-	-	2
<i>vrabec domácí</i>	1	1	1
	21	30	43

Tak jak se množství projektů zahrnutých pod RAS rozrůstá, předpokládáme, že optimálním počtem studií pro jednotlivý druh je 5 projektů na různých místech. V současné době takový počet studií máme jen u břehule říční (9) a vlaštovky obecné (5). K této hranici se blíží budníček lesní (4), cvrčilka zelená (4) a králíček ohnivý (3). Proto bych chtěl apelovat na kroužkovatele, kteří uvažují o zapojení do projektu RAS, aby si pokud možno vybrali druh, u kterého byl již RAS zahájen, a rozšířili tak počty odchycených a kontrolovaných dospělců u daného druhu.

Na druhou stranu se samozřejmě nebráníme zaevidování nových druhů. A také přivítáme data z dlouhodobých individuálních kroužkovatelských projektů, kterým se kroužkovatelé věnují i více let a získaná data by se dala využít pro určení míry přežívání.

Projekt č.	Kroužkovatel	Ptačí druh	2009	2010	2011
1	Petr Procházka, Milica Požgayová, Václav Jelínek	rákosník velký	+	+	+
2	Michal Pešata, Vladimír Lemberk	břehule říční	+	+	-
3	Jiří Sviečka, Petr Pavelčík (Polešovice)	břehule říční	+	+	+
4	J. Veselý, Z. Valeš, F. Novák, P. Kolman, J. Frenzl, J. Hejzlar	břehule říční	+	+	+
5	Jiří Sviečka	cvrčilka zelená	+	+	+
6	Jiří Brožek	bramborníček hnědý	+	+	+
7	Jiří Brožek	ledňáček říční	+	+	+
8	Pavel Čech	ledňáček říční	+	+	+
9	Jan Růžička, Aleš Hampl, Petr Havel	vlaštovka obecná	+	+	-
10	Jaroslav Cepák, Martina Soudková (Hamr)	vlaštovka obecná	+	+	+
11	Jan Stříteský	lejsek bělokrký	+	+	+
12	Vojtěch Volf	vrabec domácí	+	+	+
13	Jiří Mikšíček	brhlík lesní	+	-	-
14	Jiří Vaník, Miroslav Horák	krutihlav obecný	+	+	+
15	Jiří Vaník	linduška lesní	-	+	+
16	Karel Pithart	cvrčilka zelená	+	+	+
17	Karel Pithart	krutihlav obecný	-	+	+
18	Zdeněk Valeš	králíček obecný	-	+	+
19	Karel Novotný	cvrčilka říční	-	+	+
20-22	Jaroslav Kubíček	budníček lesní	-	+	+
23	Jiří Sviečka, Petr Pavelčík (Boršice)	břehule říční	+	+	+
24	Petr Heneberg, Josef Chytil	břehule říční	+	+	+
25-28	Petr Heneberg	břehule říční	+	+	+
29	Jaroslav Cepák, Martina Soudková (Šaloun)	vlaštovka obecná	-	+	+

Projekt č.	Kroužkovatel	Ptačí druh	2009	2010	2011
30-31	Václav Jelínek	vlaštovka obecná	-	+	+
32	Jaroslav Kubíček	budníček lesní	-	-	+
33	Martina Hanzlíková	šoupálek dlouhoprstý	-	-	+
34	Jan Matouš	šoupálek dlouhoprstý	-	-	+
35	Martina Hanzlíková	cvrčilka zelená	-	-	+
36	Martina Hanzlíková, Annna Pikešová, Jiří Vaník	cvrčilka zelená	-	-	+
37	Jiří Vaník, Anna Pikešová	budníček větší	-	-	+
38	Martina Hanzlíková, Miroslav Horák	rákosník velký	-	-	+
39	Eva Vojtěchovská	břehule říční	-	-	+
40-41	Martin Vavřík	králíček ohnivý	-	-	+
42	Zdeněk Valeš	králíček ohnivý	-	-	+
43	Lubor Urbánek	cvrčilka říční	+	+	+
44	Tomáš Brinke, Tereza Petrusková	linduška lesní	-	-	+
45	Jaroslav Cepák, Martina Soudková (Kuneš)	vlaštovka obecná	-	-	+
46	Zdeněk Pletka	rákosník proužkovaný	-	-	+

Změna odchytového období projektu RAS u vybraných druhů:

Na základě proběhlé diskuze jsme upravili u několika druhů období, po které lze u nich provádět projekt RAS (neshoduje se s hnízdní dobou uváděnou v migračním atlase):

střízlík obecný	16.4. - 31.8.
brhlík lesní	16.3. - 1.7.
šoupálek dlouhoprstý	16.3. - 1.8.
králíček ohnivý	1.4. - 15.8.

Proč měřit odchycené ptáky?

Petr Klvaňa

Každý kroužkovatel by se měl snažit při odchytu ptáka získat maximum relevantních údajů, včetně odpovídajících biometrických dat. Existuje celá škála rozměrů, které lze na daném jedinci měřit, na druhou stranu by každý měl zvážit, které míry jsou pro

zkoumanou problematiku či druh důležité a zkrátit čas měření na nezbytné minimum. Dlouhou tradici má zejména zaznamenávání několika základních tělesných charakteristik - délka křídla, délka běháku, ocasu a hmotnost jedince. Další rozměry jako např. délka zobáku, délka hlavy apod. se uplatňují spíše při druhově specifických výzkumech či pro determinaci některých druhů.

Někdy se může zdát, že měření ptáků je zbytečné a pokud je u některých projektů vyžadováno, pro řadu kroužkovatelů představuje pouze "nutné zlo". Nejsem zastáncem měření každého jedince, kterého člověk odchytí, na druhou stranu pokud se kroužkovatel věnuje určité problematice či druhu, neměl by na biometrické údaje zapomínat. I když z jeho dat na první pohled nemusí vyplývat jasný výsledek, při analýze většího datového souboru, již můžeme odhalit velmi cenné informace. K tomu, abychom mohli data spojovat do větších celků, je nutné, aby byla sbírána podle jednotné metodiky a aby byly zaznamenány všechny důležité informace. K lepší orientaci, proč měřit některé rozměry a co je nutné dále zaznamenat, by měl pomoci následující krátký souhrn.

Tělesná hmotnost

je velmi důležitou proměnnou, která umožňuje stanovit aktuální tělesnou kondici jedince. Tělesná kondice je zásadní pro přežívání jedince a rovněž odráží kvalitu prostředí, kde se daný jedinec vyskytuje. Její nevýhodou je však extrémní proměnlivost, což je dáno vlivem celé řady faktorů.

Velikost jedince - pro stanovení kondice jedince nám nestačí znát pouze hmotnost, ale je důležité znát také i některé tělesné rozměry. Ty nám umožní odstranit závislost, kdy větší jedinci bývají těžší než menší, i když tělesná kondice je stejná nebo velmi podobná.

Věk a pohlaví - u řady druhů pěvců jsou samci těžší než samice a starší jedinci těžší než tohoroční ptáci. Při vážení ptáků je proto velmi důležité věnovat vysokou pozornost stanovení stáří a pohlaví.

Denní doba - velmi často je opomíjen záznam času odchytu, který je velmi důležitý. Zejména v mimohnízdním období se hmotnost v průběhu dne výrazně mění. Většinou dochází k postupnému nárůstu hmotnosti od ranních hodin do večera, kdy si ptáci vytváří energetické zásoby na přečkání noci. Změny hmotnosti mohou v průběhu dne dosáhnout běžně 10% celkové hmotnosti jedince.

Životní cyklus - pro stanovení hmotnosti je také důležité vědět v které fázi životního cyklu se daný pták nachází. V době hnízdění a zejména v době snášení vajec může být hmotnost samic výrazně ovlivněna přítomností vejce ve vejcovodu - zde je důležité zaznamenávat stupeň rozvoje hnízdní nažiny. V tahovém období kolísá u řady pěvců hmotnost až o 50% v závislosti na tukových zásobách. Pokud chceme použít hmotnost v tomto období, je nutno hmotnost kontrolovat na tukové rezervy. Důležitý je rovněž stav svalstva, zejména prsních svalů, z nichž lze stanovit stupeň vyčerpanosti jedince.

Rovněž pelichání je vysoce energetický náročné období, které ovlivňuje chování jedince a jeho hmotnost i při vážení pelichajících ptáků je nutno tuto skutečnost zaznamenat.

Tělesné rozměry

Otázka které tělesné rozměry měřit, abychom určili tělesnou velikost odchyceného jedince, trápí již celé generace ornitologů. Nejčastěji se měří několik základních rozměrů, které se společně statisticky vyhodnotí. Tělesná velikost je velmi důležitá, jelikož bez její znalosti nelze určit kondici jedince a porovnávat jedince mezi sebou.

Maximální délka křídla

Vedle určení tělesné velikosti lze délku křídla využít rovněž pro odlišení protahujících populací, jelikož délka křídla se u řady pěvců prodlužuje s délkou migrační trasy. Díky různé délce křídla můžeme odlišit jedince různých populací či zimující "cizí" ptáky od místních. Délka křídla může, zejména u hojných druhů s velkým areálem, poskytnout cenné údaje, zda v různých měsících protahují různé populace, zda cizí jedinci obsazují stejné biotopy jako místní populace či jsou vytlačeni do odlišných typů prostředí apod. Podobně jako hmotnost i délku křídla mohou ovlivnit některé faktory, zejména věk jedince. U řady pěvců mají totiž mladí ptáci (před prvním kompletním pelicháním) kratší a zaoblenější křídla než dospělci. Je tedy opět nutné věnovat velkou pozornost přesnému určení stáří.

Metodika měření

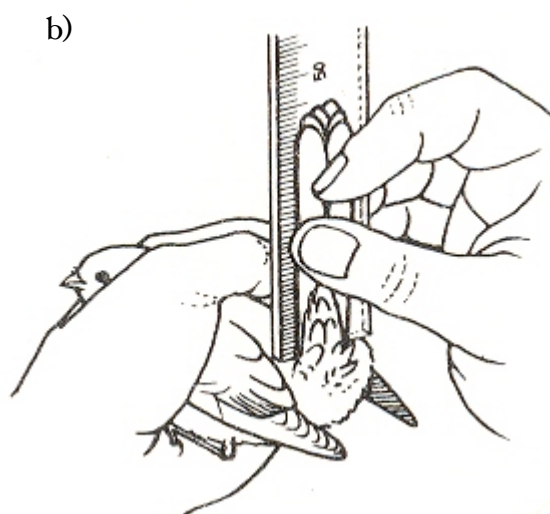
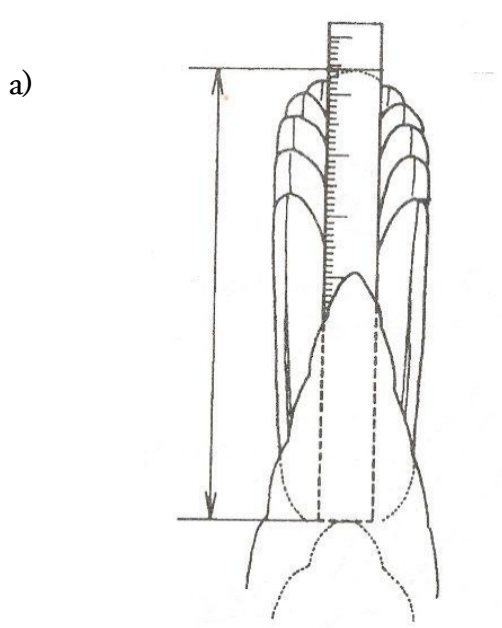
Nepřesnosti při měření jsou hlavním zdrojem chyb. Je nutno používat měřidlo se zarážkou a dbát, aby bylo křídlo přitlačeno po celé délce k měřidlu. Je rovněž nutné sledovat obrus letek - u silně zbroušených per měření ztrácí smysl.

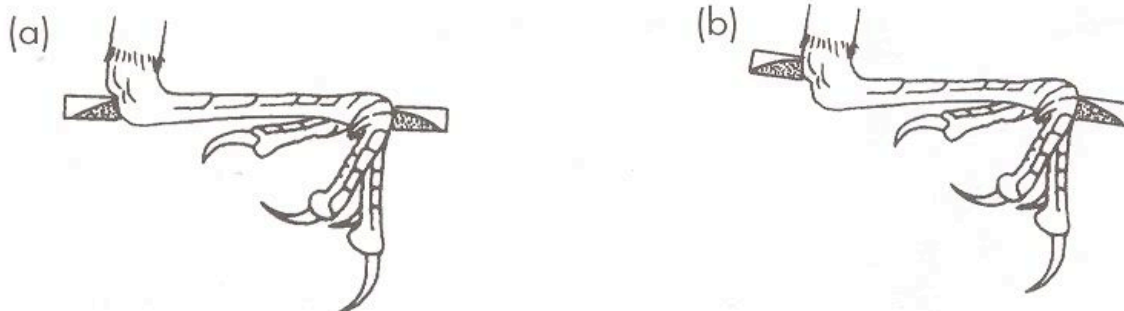
Pozn: Alternativou k měření celkové délky křídla je zaznamenání délky 3. ruční letky pomocí měřidla s bodcem. Výhodou této metodiky by měla být menší chyba měření, která jsou prováděna velkým počtem lidí. Praxe však ukazuje, že odchylka v naměřených hodnotách je velmi podobná jako u délky křídla měřené zkušenými kroužkovateli. Navíc u menších druhů může rovněž dojít k poškození letek.

Délka rýdovacích per (ocasů)

Délka ocasu podobně jako délka křídla má přímý vliv na letové schopnosti jedince. To má za následek, že je mezi těmito rozměry většinou silná závislost. Na druhou stranu neplatí to vždy a u všech druhů, proto je tento rozměr stále hojně měřen.

Metodika měření - používáme ploché měřidlo a měříme od báze středových per po jejich špičky (obr. a). Alternativou může být technika, kdy měřidlo přiložíme na hřbet a ocasní pera ohneme do pravého úhlu k měřidlu (obr. b). Tato technika vykazuje nižší

chybu měření, ale nelze ji použít u muzejních sbírek.

Délka běháku

Výhoda využívání tohoto rozměru spočívá ve faktu, že je poměrně konstantní a nemá žádnou meziroční variabilitu. Navíc díky rychlému vývoji běháku má smysl jej měřit i u poměrně malých mláďat, kdy zaznamenání dalších tělesných rozměrů není možné. Na druhou stranu velikost této proměnné komplikuje fakt, že existuje několik různých způsobů, jak běhák měřit. Je proto velmi důležité uvádět, jakou metodikou byly hodnoty získány. Nejpoužívanější jsou zejména dvě metodiky, kdy měříme buď minimální, nebo maximální délku běháku. Měření se provádějí pomocí posuvného měřidla (šuplery).

Minimální délka běháku (a) - prsty buď ohneme do pravého úhlu k běháku nebo určíme pozici posledního neděleného štítu na svrchní straně běháku - měříme vzdálenosti mezi ohybem prstů nebo štítu a kloubní jamkou (kloub mezi tibiotarsem a tarsometatarem často nesprávně uváděn jako kolenní kloub).

Maximální délka běháku (b) - postupujeme jako při předchozím měření, ale měříme vzdálenost mezi ohybem prstů nebo štítkem a kloubem.

Závěr

Pro praktické použití by bylo dobré znát, který z daných rozměrů je nejdůležitější a kterým tedy měření začít, pro případ, že by nám jedinec při

manipulaci uletěl. Názory na použitelnost jednotlivých rozměrů pro stanovení tělesné velikosti se různí. Častým je názor, že nelze použít pouze jeden tělesný rozměr, ale je nutná současná analýza více tělesných charakteristik. Na druhou stranu práce anglických autorů (Gosler et al. 1998), která se na tuto problematiku zaměřila a srovnala 26 druhů pěvců (od králíčka obecného po kosa černého), prokázala, že nejlepší pro odhad tělesné velikosti je délka křídla. Pro stanovení kondice jedince pak celková hmotnost kontrolovaná na tukové rezervy a stav prsních svalů. Studie také poukázala na skutečnost, že délka běháku není příliš vhodným prediktorem tělesné velikosti dospělých jedinců, a to díky faktu, že délka běháku se v dospělosti nemění a nemůže tedy odrážet změny ve velikosti jedince.

Z výše popsaných důvodů je v rámci metodiky projektu RAS doporučeno pouze měření délky křídla. Dále pak zaznamenání tukových rezerv pro odlišení protahujících jedinců (blíže zprávy RAS č. 2).

Literatura:

A.G. GOSLER, J.J.D. GREENWOOD, J.K. BAKER & N.C. DAVIDSON (1998): The field determination of body size and condition in passerines: a report to the British Ringing Committee, Bird Study, 45:1, 92-103.

Výsledky opakového odchyty ledňáčka říčního (Alcedo atthis) na vodách Podblanicka a Středního Povltaví v období 2007-2011

Pavel Čech, Vlašim

Vymezení monitoringu a metodika

Příspěvek shrnuje výsledky získané při evidenci hnízdišť ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*), monitoringu jeho hnízdění a řešení projektu - Opakovaný odchyt dospělců pro určení míry přežívání (Retrapping Adults for Survival) v jihovýchodní oblasti Středočeského kraje, na Podblanicku a středním Povltaví. Na řekách Vltava, Blanice, Sázava a jejich přítocích (celková délka sledovaných toků 329 km) autor příspěvku zaznamenal 61 lokalit zahnízdění. Ve 27 případech se jedná o stálá hnízdiště, která jsou až na výjimky obsazována každým rokem. Uvedené výsledky sledování věrnosti hnízdišti (fidelita) a rodišti (filopatrie) ledňáčka říčního se týkají období 2007 – 2011. Odchyt a kontrola hnízdících ledňáčků probíhala od začátku po konec hnízdní sezóny - 1. březen – 30. září [Čech 2010a, Kucharski & Čech 2009]. Každé hnízdiště autor opakovaně navštívil podle průběhu hnízdění a možnosti kroužkování hnízdících ptáků nebo mláďat. Vyhodnocení obsazení hnízdišť, sestavení párů a migrace ledňáčků říčních této oblasti bylo provedeno podle dat získaných při odchytu hnízdících jedinců na snůšce nebo do nárazových sítí při krmení mláďat. Pro kroužkování nelétajících mláďat v norách získal autor příspěvku povolení Kroužkovací stanice NM Praha. Každý kontrolovaný jedinec byl označen kroužkem a vypuštěn v místě odchytu.

Výsledky

Během monitorování průběhu hnízdění a obsazení hnízdišť bylo v letech 2007 – 2011 na Podblanicku a středním Povltaví pomocí kroužkování a kontrolních odchytů sledováno 214 hnízdících jedinců. Mezi hnízdícími ptáky převažovali ledňáčci ve věku do dvou let, jen výjimečně byli kontrolováni ptáci tříletí a starší - maximálně čtyřletí. V období 2004 – 2010

autor příspěvku na sledovaném území kroužky označil 1147 mláďat v hnízdě (pullus). V letech 2007 – 2011 z těchto kroužkovanců na Podblanicku a středním Povltaví zahnízdilo 17 jedinců – 1,48% zde narozených ptáků. Šlo o 14 M a 3 F. Při šetření nebyl zaznamenán případ jejich hnízdění na rodišti nebo složení páru z rodiče a potomka. V jednom případě byl registrován hnízdící pár sestavený z potomků stejných rodičů (rok 2007, z květnového hnízdění F a červencového hnízdění M). Nejdelší délka pozorování stejného složení páru na původním hnízdišti byla dva roky po sobě, a to pouze v jednom případě. Opakovaným odchycem ledňáčků na hnízdišti během hnízdní sezóny bylo potvrzeno, že se v oblasti zdržují nespárovaní jedinci, kteří doplňují z různých důvodů zmizelé ptáky. Nové sestavení páru během jedné hnízdní sezóny bylo v období 2007 - 2011 pozorováno ve 14 případech. Kontrolní odchyt krmících ptáků na hnízdištích prokázaly přítomnost pomocníků. V jednom případě rodičovský pár plně zastoupili v krmení mláďat (od stáří 16 dní) dva tohoroční jedinci. O mláďata se starali i po jejich výletu z nory [Čech 2011].

Sledování průběhu hnízdění na Podblanicku a středním Povltaví v období 2007 – 2011 potvrdilo u ledňáčků říčních silnou věrnost hnízdišti (fidelitu) a středně silnou k rodišti (filopatrii) - Cepák et al. 2008,

Čech 2010a,b. Kontrolní odchyty na hnízdištích ukázaly na vysokou mezisezónní úmrtnost dospělých ptáků, která může po krutých zimách přesáhnout až 90 % původní hnízdící populace. Většina kontrolovaných ptáků na sledovaném území hnízdila pouze jednou, v dalších letech nebyli na hnízdištích sledovaného území zaznamenáni, jejich nález nebo kontrolní odchyt nebyl registrován kroužkovacími centrály. Můžeme předpokládat, že se tito ledňáčci dožili pouze věku dvou let. Zároveň však bylo potvrzeno, že díky středně silné vazbě ledňáček k rodišti [Čech 2010b], jsou stálá hnízdiště každoročně obsazována převážně novými ptáky, kteří pocházejí ze sousedních regionů. Maximální délka hnízdění stejného jedince na původním hnízdišti byla 3 roky po sobě (2 M, 1 F). U šesti hnízdících ledňáček bylo zaznamenáno přemístění v rámci jedné hnízdní sezóny – 5 F a 1 M. Přemístění na nové hnízdiště bylo i na jiný tok - vzdušnou čarou 13,5 km. V jednom případě samice, při trojnásobném hnízdění, využila pokaždé jiné stanoviště a hnízdila s jiným samcem. Na nové hnízdiště se během hnízdní sezóny může přestěhovat i celý pár [Čech 2006a,b]. Vzhledem k těmto poznatkům z hnízdní etologie ledňáčka říčního je nutné při stanovení jeho hnízdní hustoty na sledované oblasti postupovat podle jednotné metodiky [Čech & Hora 2006] a doplnit ji kroužkováním hnízdících ptáků spolu s kontrolními odchyty. Vzhledem k nestabilitě párů, možné polyandrii a polygynii [Bunzel & Drüke 1989, Čech 2009] by bylo vhodnější hnízdní hustotu charakterizovat počtem hnízdících jedinců. Výzkum potvrdil nezastupitelnou roli stálých hnízdišť ledňáčka říčního pro zachování jeho přítomnosti v hustě osídlené krajině středních Čech a nutnost jejich přísné ochrany. V letech 2007 - 2011 zde bylo zaznamenáno 78%, 84%, 100%, 96% a 96% všech pozorovaných případů hnízdění.

Literatura:

BUNZEL M. & DRÜKE J. 1989: Kingfisher. In: NEWTON I. (ed): Lifetime reproduction in birds. Academic Press Ltd, pp. 107–116

CEPÁK J. et al. 2008: Atlas migrace ptáků České a Slovenské republiky. Aventinum, Praha

ČECH P. 2006a: Reprodukční biologie ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) a možnosti jeho ochrany v současných podmínkách České republiky, *Sylvia*, 42 : 50-65

ČECH P. 2006b: Ekoetologie ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) v podmínkách České republiky. Sborník referátů z mezinárodního semináře Ledňáček říční (*Alcedo atthis*) pchra a výzkum, 02/19 ZO ČSOP Alcedo Vlašim : 11 – 32

ČECH P. 2009: Příspěvek k poznání hnízdní biologie ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*). Sborník referátů z II. mezinárodního semináře Ledňáček říční (*Alcedo atthis*) jeho ochrana a výzkum: 02/19 ZO ČSOP Alcedo, Vlašim: 38 - 51

ČECH P. 2010a: Délka hnízdní sezóny ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) v České republice. *Sylvia*, 49: 58 – 61

ČECH P. 2010b: Wyniki obrączkowania zimorodka (*Alcedo atthis*) na Podblanicku i Środkowej Woltawie w latach 2004 – 2009, przyczynek do poznania dynamiki populacji i migracji gatunku. *Ochrona przyrody w Tucholskim Parku Krajobrazowym*. Tuchola: 106 – 115

ČECH P. 2011: Rola pomocników (helpers) w biologii lęgowej zimorodka (*Alcedo atthis*), str. 49 – 54. In A.E. Ławniczak: *Aspekty biologii zimorodka (*Alcedo atthis*) w kontekście ochrony na terenie Polski i Republiki Czeskiej*, Tuchla,

ČECH P. & HORA J. 2006: Metodika monitoringu ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*). *Metody monitoringu druhů přílohy I směrnice ES o ptácích, AOPK a ČSO*.

KUCHARSKI R. & ČECH P. 2009: Srovnání průběhu hnízdění ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*) v Čechách a na severu Polska v období 2005-2008. Sborník referátů z II. mezinárodního semináře Ledňáček říční (*Alcedo atthis*) jeho ochrana a výzkum: 02/19 ZO ČSOP Alcedo, Vlašim: 52 – 59

Jesenickými lesy za ohniváky

Martin Vavřík

Když jsem se v roce 2011 po asi 25 letech praxe stal konečně kroužkovatelem, přemýšlel jsem, jak svou nastávající kroužkovací činnost zaměřit. Podzimní období bylo jasné – kvůli odchytům na Červenohorském sedle jsem nakonec licenci získával. Ovšem kam zaměřit své úsilí v jarním období? Franta Zicha mě přivedl k nápadu zaměřit se na nějaký málo kroužkovaný druh, který relativně často hnízdí v okolí mého bydliště (Sobotín v podhůří Jeseníků). Po krátkém listování seznamy a přemýšlení jsem se rozhodl pro králíčka ohnivého.

Hned po příletu králíčků ohnivých jsem 31. března netrpělivě vyrazil experimentovat na pozemek za naší školou – ještě mi nedošel mp3 přehrávač, tak jsem zkoušel pouštět nahrávku přímo z notebooku, položeného v batohu na zemi na volné ploše. K mému překvapení se samec králíčka ohnivého okamžitě snesl z přilehlého parku až k batohu a hned na druhý pokus se chytil. V následujících dnech mi dorazil mp3 přehrávač, což chytání výrazně ulehčilo. Během následujícího jara jsem chytání králíčků ohnivých doslova propadl. S přehrávačem, pětimetrovou sítí vypletenou na gumách (která se proto nemusí kotvit provázky) a sedmi kousky rozkládacích hliníkových tyčí jsem odpoledne po práci a o víkendech prochodil na 200 kilometrů lesních cest v širším okolí Sobotína.

Do konce června se mi podařilo nachytat celkem 125 králíčků, až na dvě samice vesměs samce.

V tomto článku bych se s vámi rád podělil o své zkušenosti s odchytom tohoto nádherného druhu. V počátečním nadšení jsem se snažil okroužkovat všechny nalezené samce a zbytečně tak ztrácel čas. Postupně jsem metody chytání vylepšoval a dovedl téměř k dokonalosti, takže jsem například 30. dubna na okruhu ve smrkovém lese u Žďárského potoka pochytil za dopoledne všech dvanáct nalezených samců! V čem tedy spočívá metodika úspěšných odchytů? V první řadě jsem se naučil nezdržovat se s ptáky, kteří se „nechtějí“ chytit. A ve druhé řadě jsem se naučil chytat je tam, kde se chytat dají. V těchto dvou poznatcích je skryta většina úspěchů. Při odchycích jsem procházel lesem a na místech, která se jevila vhodná k chytání (nízké smrčky, okraj lesa s větvemi skoro k zemi, listnaté keře v podrostu) jsem přehrál krátce několik strof zpěvu. Pokud se králíček během několika sekund neobjevil, zkusil jsem to podruhé a jinak pokračoval dále. Nejde o chybu v textu – skutečně jde většinou o pouhé sekundy, kdy se samec objeví. A pozor, často se objeví bez jakýchkoliv hlasových projevů, ovšem jeho rozčilené čepýření oranžového temene je nepřehlédnutelné. Někteří samci, kteří se hned neobjevili, se rozezpívali až při mém odchodu – i u nich jsem zkoušel odchyt. Ihned po objevení samce jsem nahrávku vypnul a začal připravovat síť. Výhodou sítě na gumách je její bleskové natažení během max. pěti minut. Vhodná je mírná úprava okolí – např. zastřížení větví, mířících do sítě. Na sedmý dílek tyče jsem zavěsil přehrávač, při prvním pokusu vždy do středu sítě. Síť musí být správně umístěna (je třeba přesně vybrat místo, aby byl samec nucen přeletět právě tudy) a s dosti prověšenými kapsami a malými mezerami mezi nimi; když se pták trefo do volné síťoviny a odrazí se, nemusí se už vrátit. Poté jsem pustil přehrávač a rychle poodešel několik metrů za strom. Pokud se králíček během krátké doby (max. 5 minut) nespustil k síti na úroveň síťoviny, nemělo smysl s odchytom

pokračovat – i když to zpočátku chtělo pevné nervy, bylo třeba od odchyty daného jedince upustit a pokračovat k jinému. V počátcích odchytů jsem si ověřil, že někteří ptáci jsou opravdu ostražitější a ani opakované pokusy nebyly úspěšné. Před definitivním odchodem jsem ovšem ještě zkoušel změnit náhrávku (používám dva typy: jednu naši a jednu kavkazské populace, získanou z internetu). Pokud pták měl zájem se chytit, ale opakovaně se odrazil, pokusil jsem se změnit umístění sítě nebo přehrávače (například na větev nedaleko za sítí). U těchto agresivních samců stálo za to strávit odchytom o pár chvil déle – jeden se například chytil poté, co se desetkrát odrazil! Závěrem tohoto zamyšlení o mých zkušenostech bych pro jistotu opět připomněl trochu zvláště vyznívající poznatek – králíčky jsem chytal tam, kde se chytat dali, a ne tam, kde zpívali. V počátcích jsem sice třeba přenášel smrkovou větev a zapichoval ji naproti jedinému keři v podrostu vzrostlé smrčiny, abych (úspěšně!) odchytil tady zpívajícího samce; později jsem si ovšem vybíral místa, kde by se králíci dobře chytali a zpívající ptáky ve vzrostlých smrčínách bez podrostu ignoroval.

Závěrem sezóny mě trochu mrzelo, že nemůžu všechny odchycené ptáky zařadit do projektu RAS. Podle dosavadních poznatků jsou v něm řazeni jako místní jen ptáci odchycení po 15. dubnu, podle mého názoru však jsou všichni teritoriální ptáci od začátku místní. Do poloviny dubna se mi podařilo chytit 23 králíčků ohnivých, proto jsem se v průběhu sezóny pokusil za některými z nich vrátit. Ze sedmi pokusů se mi podařilo chytit pět (všichni byli kroužkovaní) a u šestého pozorovat kroužek na noze. Dva z těchto odchytů byly obzvláště zajímavé - vůbec prvního králíčka tohoto roku jsem odchytil druhý den po jeho

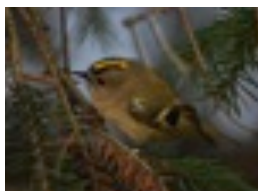
příletu (31.3.) a kontroloval o 100 metrů dále na okrsku 9.5. Druhého ptáka jsem kroužkoval v zámeckém parku 12.4., kontroloval 29.4. a opět 31.8., kdy dokončoval pelichání ručních letek. Na králíčky ohnivé jsem se zaměřoval i během letních výprav a podzimního tahu na Červenohorském sedle. Pochytil jsem tak dalších třicet ptáků a ukončil sezónu 2011 s celkovým počtem 155 kroužkovaných králíčků ohnivých. Už teď jsem zvědav na to, kolik „svých“ králíčků najdu na okrscích v roce 2012.

ZKUŠENOSTI S ODCHYTEM KRÁLÍČKA OBECNÉHO

Zdeněk Valeš

Podobné zkušenosti jako má autor s odchytom králíčka ohnivého mám s blízkým příbuzným králíčkem obecným. Odchyt probíhá také velmi rychle. Někdy se mi dokonce stalo, že na náhrávku králíčka obecného se chytil ohnivý. Jen mě překvapilo, jak velká teritoria králíci mají. Několikrát jsem chytil již okroužkovaného samce i několik set metrů daleko od původního prvního odchytu.

Další zkušenosti s odchyt vlašťovek na hnízdišti.

Václav Jelínek

V 11. čísle Kroužkovatele jsem publikoval článek o odchytu vlašťovek na hnízdišti do nárazových sítí. V tomto příspěvku bych na něj chtěl navázat, podělit se o zkušenosti s opakovaným odchyt stejných jedinců do stejné sítě na stejném místě a doplnit a upravit mylnou informaci, kterou jsem ve zmíněném článku uvedl.

Na prvním místě je třeba říci, že mé obavy týkající se toho, že již jednou chycené vlašťovky si budou odchyt dobře pamatovat a chytit je podruhé bude mnohem větší problém, se ukázaly jako liché. Vlašťovky síť neviděly a chytaly se stejně dobře jako loni. Největším problémem bylo spíše chytit některé ještě neokroužkované jedince. Zkušenosti s odchyt na stejném místě navíc urychlovaly natahování a vyzdvihování sítí a vše šlo mnohem lépe a rychleji. Letošní ročník RASu tak hodnotím jako ještě vydařenější než ten loňský.

Musím ale upravit své hodnocení sítí vhodných pro odchyt, především co se týče velikosti ok. V článku jsem psal, že síť s oky o průměru 20 mm budou velké vlašťovky chytat daleko lépe než ty s oky o průměru 14 mm. Není to pravda, neboť 14mm oka jsou mnohem účinnější. Pokud budeme porovnávat obě sítě při odchytu pomocí zahrazení výletového prostoru a vyhánění vlašťovek ven, není mezi nimi žádný rozdíl. Nakonec chytíme vlašťovky všechny. Problém nastává při užití monofilamentní sítě s 20mm oky při odchytu vlašťovek na průletu u hnízd, kde není otvor, který by se dal zahradiť. Vlašťovky síť samozřejmě nevidí, takže do ní narazí. Při tom ale

velmi často provlečou hlavu okem sítě, zůstanou viset za krk a nespadnou do kapsy. Po několika vteřinách se ze sítě vymotají a odletí. Odchytit je poté znovu je takřka nemožné. Proto rozhodně nedoporučuji používat tyto sítě pro odchyt vlašťovek a místo nich doporučuji používat pouze sítě s 14mm oky, jakkoliv se může na první pohled zdát, že jsou na vlašťovku příliš malé. Po nárazu do sítě totiž vlašťovka téměř vždy spadne do kapsy a odchyt je tak velmi úspěšný.

Moje devítimetrová síť s 20mm oky se mi ale v letošní sezoně nakonec přece jenom osvědčila. Na mé stabilní odchytové lokalitě se nachází vybetonované polní hnojisko, na které létají od července do září desítky konipasů bílých a horských. Vždy jsem na ně jen smutně koukal, protože jak chytat takové ptáky na volném prostoru. To by přece nemělo být možné, obzvláště pak tak pozorné ptáky, jakými jsou právě konipasi. Letos jsem ale zjistil, že to možné je, a to právě při použití výše zmíněné sítě. Během tří odchytových dopoleden jsem díky ní odchytil 15 konipasů bílých a 3 konipasy horské, často dokonce do sluncem nasvícené a tudíž lesknoucí se sítě. Vhodné použití se tak nakonec najde pro každou síť.

Nezbývá tedy než konstatovat, že odchyt vlašťovek je opravdu tak „snadný“, jak jsem při psaní původního článku doufal, a přát si, aby i další kroužkovatelé vyzkoušeli chytat vlašťovky do projektu RAS.

Budníček lesní (*Phylloscopus sibilatrix*) - 2011

Jaroslav Kubíček

Rok utekl jako voda a nastala další sezona budníčků lesních. Mým hlavním cílem pro letošní rok bylo, aby se kromě retrapů samců podařil také retrap některé ze samic a loňských mlád'at. Tento cíl vyšel na 50%. Kromě 3 samců (chycených poblíž místa kroužkování) se podařilo odchytit také jednu samici. Tento odchyt byl velice cenný, tato samice (chycena letos v Praze – Zbraslavi) hnízdila loni v Brdech poblíž obce Halouny. Vzdušnou čarou udělala přesun přibližně 16 km. Stejně jako v loňském roce, měla tato samice i letos 7 mlád'at. Její letošní partner krmil v předchozích dnech také mlád'ata na druhém hnízdě. Zajímavý byl také dvojí odchyt samice, která 9.6. krmila asi 8-denní mlád'ata, a již 15.6. stavěla hnízdo o téměř 600m dále s jiným samcem. Její první hnízdění nebylo úspěšné, druhé se podařilo (vyvedla 5 mlád'at). Počty hnízd byly na sledovaných lokalitách přibližně stejné jako v loňském roce. Na pražské lokalitě Komořany – Točná však byl výrazný pokles (loni 13 hnízd, letos pouze 3 hnízda). Úbytek se zde projevil i menším počtem odchycených zpívajících samců. Oproti tomu však na sousední

lokalitě Praha – Zbraslav bylo na poměrně malém území 7 obsazených hnízd. S blížícím se koncem sezóny mě vždy stále více napadají slova, která před vypuštěním okroužkovanému jedinci říkám: „šťastný let, do Afriky, tam i zpět“.

Projekt RAS a program RINGS

V současné době bohužel program RINGS neumožňuje specifikovat odchycené ptáky v projektu RAS. Na úpravě programu se sice pracuje, ale počítá se s daleko rozsáhlejší změnou celého vkládání kroužkovacích dat, a tak je finální verze zatím v nedohlednu. Pro potřeby vyfiltrování dat z projektu RAS bude proto nutné nějakým způsobem odchycené jedince značit. S pracovníky Kroužkovací stanice jsme se zatím dohodli, že jednou z možností bude zapsat do poznámky u vkládání a to: RAS. Prosíme proto všechny kolegy, kteří budou odevzdávat data za rok 2011, aby tuto poznámku (RAS) u jednotlivých jedinců doplnili.

Druhou možností je zasílání nejenom souhrnného formuláře, ale i zaslání deníku, kde by měli být odchycení jedinci zapsáni. Někteří kolegové to již posílají buď písemně nebo v emailu v dokumentu nebo excelových tabulkách.

U některých projektů se blíží doba, kdy budeme moci vyhodnotit první výsledky, a proto jsme začali intenzivně spolupracovat i s anglickou kroužkovací centrálou (BTO), se kterou konzultujeme možnosti statistického zpracování dat tak, aby zde byla možnost srovnat naše výsledky s jejich.

Zprávy RAS 3/2011

*zpravodaj projektu RAS
Kroužkovací stanice NM*

Výkonný redaktor: Zdeněk Valeš

Odborná spolupráce: Jaroslav Škopek

*Fotografie (neoznačené) - Zdeněk Valeš
Fotografie str. 11 a 12 - Martin Vavřík*

Koordinátoři projektu:

Zdeněk Valeš

tel: 604 286 812

email: zetval@volny.cz

Petr Klvaňa (Kroužkovací stanice NM)

tel: 271961256

email: petr_klvana@nm.cz

Jak začít s projektem RAS ?

Pro projekt RAS (opakovaný odchyt dospělých jedinců za účelem zjištění míry přežívání) si kroužkovatel může vybrat víceméně jakýkoliv druh, o kterém si myslí, že je v jeho možnostech odchytit minimálně 10 samců (lépe 30-40 jedinců) za jednu hnízdní sezonu. Lokalita, na které se bude kroužkovatel věnovat RASu, by měla být celistvá a mělo by se na ní vyskytovat minimálně 20-30 párů zvoleného druhu. Samotná práce na projektu RAS je omezena hnízdní dobou jednotlivých druhů. Odchyty lze provádět jakoukoliv po - volenou odchyťovou metodou.

Kroužkovatel by si měl být vědom, že projekt RAS je prováděn v pro ptáky velmi cit - livém období, a proto by měl svou aktivitu rozvrhnout tak, aby hnízdící ptáky rušil co nejméně.

Podrobnější informace najdete na stránkách společnosti www.czechringing.com, nebo si o ně můžete napsat na mail zetval@volny.cz